BAROŠ, J. *POROZUMĚT ÚSTAVNÍ DEMOKRACII: K (TEORETICKÝM) ZÁKLADŮM KONSTITUCIONALISMU A LIDSKÝCH PRÁV*. BRNO: MASARYKOVA UNIVERZITA, CENTRUM PRO STUDIUM DEMOKRACIE A KULTURY, 2025, 213 S. ISBN 978-80-7325-601-2

Kniha Jiřího Baroše se pohybuje na hranici mezi politickou filosofií a ústavní teorií. Autor usiluje o zodpovězení otázek relevantních pro fungování ústavního soudnictví na základě podrobného výkladu o dvou klíčových konceptech.

Publikace je vedle úvodu a závěru rozdělena do tří částí. Autor nejprve představuje metodu sociologie právních konceptů a následně ji aplikuje na pojmy konstitucionalismu a lidských práv.

Sociologie právních konceptů je metoda vycházející z díla Carla Schmitta, kterou později rozpracoval Paul W. Kahn.[1] Metoda má dvě složky, genealogii a architekturu. Tyto pojmy pocházejí od Kahna.[2] Baroš svůj přínos popisuje tak, že přináší propojení obou dimenzí s dějinami politického myšlení a s normativní politickou filosofií.[3]

Cílem genealogie je zkoumat, odkud se určitý koncept v západním politickém myšlení vzal a jak se následně vyvíjel.[4] Za jeden z hlavních úkolů genealogického zkoumání Baroš považuje *„odhalení sukcese paradigmat a zlomů mezi nimi“*.[5] Genealogie sama neodpovídá na filosofické otázky, mapuje vývoj odpovědí na ně.[6]

Ambicí autora není zabývat se českými ústavními dějinami.[7] Usiluje o předložení komplexní filosofické genealogie základních konceptů ústavního pořádku. Pro porozumění české ústavě[8] je podle Baroše nezbytné zabývat se historií západního konstitucionalismu jako celku a obrátit se k filosofickým vzorům, z nichž vyrostly ústavní dokumenty, jimiž se česká ústava inspirovala.[9]

Architektura zkoumá, jak se s pojmy v současnosti pracuje. Umožňuje vidět, v jakých významech se pojem užívá či jak je rozvíjen.[10] Architektura a genealogie jsou

[1] BAROŠ, J. *Porozumět ústavní demokracii: k (teoretickým) základům konstitucionalismu a lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2025, s. 36–37.

[2] KAHN, P. W. *The Cultural Study of Law: Reconstructing Legal Scholarship*. Chicago: University of Chicago Press, 1999, s. 41. Kahn sám uvádí, že pojem genealogie přebírá od Foucaulta.

[3] BAROŠ, *c. d.*, s. 15.

[4] Tamtéž, s. 28.

[5] Tamtéž, s. 29.

[6] Tamtéž, s. 30.

[7] Tamtéž, s. 29.

[8] Baroš zjevně používá v české doktríně obvyklou konvenci a termínem ústava označuje nejen Ústavu (jakožto ústavní zákon č. 1/1993 Sb.), nýbrž ústavní pořádek zahrnující vedle Ústavy i Listinu základních práv a svobod a další ústavní zákony.

[9] BAROŠ, *c. d.*, s. 29.

[10] Tamtéž, s. 37.

© 2026 The Author. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

vzájemně provázány. Architektura se může z povahy věci zabývat jen těmi podobami konceptu, které historicky vznikly, a genealogie se nesoustředí na slepé vývojové větve, ale primárně na ty varianty, které, třeba i prostřednictvím další metamorfózy, přetrvaly do současnosti.

Autor připouští, že jde o ambiciózní projekt, který se výzkumníkovi nemusí podařit realizovat v úplnosti. Přesto jde podle Baroše o ideál, k němuž je třeba směřovat.[11]

Druhá kapitola je zaměřena na koncept konstitucionalismu. Inspirován Constantem[12] rozlišuje autor svobodu starých a svobodu moderních. Ta první spočívá v účasti na kolektivním výkonu státní moci.[13] Podstatou moderní svobody je nerušené využívání individuální nezávislosti.[14] Snaha o propojení obou principů je podle Baroše základem projektu ústavní demokracie.[15] Za klíčové milníky genealogie konceptu konstitucionalismu autor pokládá příchod středověku, spis Listy federalistů, vznik moderního státu a vznik ústavního soudnictví.

Přínos středověkého konstitucionalismu souvisí primárně s existencí církve.[16] S tím souhlasí i jiní autoři. Například Winkler za základ moderní koncepce dělby moci pokládá boje o investituru.[17]

Listy federalistů přinášejí dynamiku negativního a pozitivního konstitucionalismu.[18] Institucionální uspořádání má na jedné straně bránit kumulaci moci (negativní dimenze), avšak zároveň stát musí být schopen řádně naplňovat své funkce. Téma pozitivního konstitucionalismu dosud není v české ústavněprávní doktríně podrobněji zpracováno. Na rozdíl například od prací Nicholase Barbera,[19] které vycházejí právě z pozitivního konstitucionalismu, jde v české literatuře spíše o zmínky o existenci tohoto fenoménu.[20]

Moderní stát má oproti předchozím modelům jasný normativní standard, jímž lze poměřovat jeho fungování, v přirozených, respektive lidských či základních právech.[21] Na pracích více autorů Baroš ukazuje rozlišení tří modelů vztahu státu a základních práv. Jde o model mechanický (vlastní i autorům Listů federalistů), normativní (založený na významu zákona, jakožto aktu parlamentu, pro ochranu práv jednotlivce) a axiologický (pojímající základní práva jako hodnotu, která má prostupovat celý právní řád).[22]

---

11 Tamtéž.

12 CONSTANT, B. O antické svobodě ve srovnání se svobodou moderní. *Reflexe*. 2006, č. 30, s. 77–97.

13 BAROŠ, *c. d.*, s. 41.

14 Tamtéž.

15 Tamtéž.

16 Tamtéž, s. 52.

17 WINKLER, H. A. *Greatness and Limits of the West: The History of an Unfinished Project* [online]. LSE 'Europe in Question' Discussion Paper, No. 30. 2011, s. 6 [cit. 2025-12-13]. Dostupné na: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/303313/1/LEQS-P030.pdf.

18 BAROŠ, *c. d.*, s. 56.

19 Jde zejména o knihu BARBER, N. W. *The Principles of Constitutionalism*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

20 Například KYSELA, J. *Dělba moci v kontextu věčného hledání dobré vlády*. Praha: Leges, 2019, s. 32.

21 BAROŠ, *c. d.*, s. 51.

22 Tamtéž, s. 61–62.

Za klíčový pokládá Baroš vznik ústavního soudnictví proto, že poskytuje možnost domáhat se základních práv i vůči zákonodárci, tedy v situaci, kdy parlament z jakéhokoliv důvodu neposkytuje adekvátní ochranu základním právům.[23] Zdá se mi, že autor při formulaci tohoto argumentu směšuje existenci ústavního soudnictví a zajištění přístupu jednotlivce k němu. Například československý ústavní soud zřízený v roce 1920 umožňoval přístup pouze kvalifikovaným navrhovatelům, což se odrazilo ve velmi nízkém počtu projednávaných věcí.[24] V případě bulharského ústavního soudu je tomu tak i v současnosti.[25]

Architekturu konstitucionalismu Baroš rozebírá v kontextu vztahu ústavy a konstitucionalismu, rozlišování pozitivního a negativního konstitucionalismu a výzev představovaných populismem a neliberálním konstitucionalismem. Věnuje se i limitům ústavní demokracie.

Výklad k prvním dvěma tématům se vrací a dále doplňuje to, co k nim autor již uvedl v předchozích pasážích věnovaných genealogii. Za limit konstitucionalismu považuje Baroš v první řadě napětí mezi tím, jaké substantivní hodnoty má konstitucionalismus podporovat. To souvisí s rozdílným náhledem konzervativců a liberálů na to, zda existující sociální a soukromé instituce jsou nositelem legitimní normativní autority, nebo vzorci nadvlády, podřízení a útlaku.[26] Autor dále představuje vnitřní a vnější limity konstitucionalismu. Těmi vnitřními se rozumí omezená schopnost ústav působit na názory a morálku jednotlivců a limitovaná možnost ústavních demokracií zajišťovat bezpečí před násilím a jinými riziky.[27] Vnější limity pak souvisí s interakcí s ostatními státy a mezinárodními aktéry a rovněž se vztahy mezi občany a cizinci.[28]

Třetí kapitola je věnována konceptu lidských práv. Pojednání o genealogii autor skromně nazývá pouze nástinem genealogie s odkazem na to, že i v českém prostředí existují podrobné genealogie.[29] Za klíčový milník Baroš pokládá přechod od přirozeného zákona k přirozenému právu. Vysvětluje, že různí autoři původ lidských práv vidí v 17. století, nebo již ve středověku ve sporu mezi nominalisty a realisty, nebo v pracích kanonistů.[30] Dalším klíčovým milníkem byla druhá světová válka a následně dění v 70. letech 20. století, jež vedly k dominanci lidských práv.[31] Baroš ovšem zároveň

---

23 Tamtéž, s. 68–69.

24 BENÁK, J. Historický vývoj ústavního soudnictví a přístupu jednotlivce k ústavnímu soudu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2018, roč. 26, č. 3, s. 407–409.

25 BELOV, M. – TSEKOV, A. The Constitutional Court of the Republic of Bulgaria as a Law-Maker. In: FLORCZAK-WĄTOR, M. *Judicial Law-Making in European Constitutional Courts*. London: Routledge, 2020, s. 93.

26 BAROŠ, *c. d.*, s. 95.

27 Tamtéž, s. 102.

28 Tamtéž, s. 103.

29 Konkrétně uvádí knihu Boženy Komárkové a články Michala Šejvla (KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990; ŠEJVL, M. Původ pojmu subjektivního práva v antickém právním myšlení v kontextu uvažování o lidských právech. *Právník*. 2014, roč. 153, č. 6, s. 448–463; ŠEJVL, M. Pojem přirozeného subjektivního práva ve středověkém myšlení v kontextu uvažování o lidských právech. *Právník*. 2015, roč. 154, č. 12, s. 1009–1028; ŠEJVL, M. Přirozená subjektivní práva mezi středověkem a novověkem. *Právník*. 2017, roč. 156, č. 5, s. 416–452).

30 BAROŠ, *c. d.*, s. 118–119.

31 Tamtéž, s. 124.

upozorňuje, že v současnosti jsou lidská práva spíše produktem rozšířené praxe, která zatím stále hledá dostatečnou teorii.[32]

Ve výkladu o architektuře pojmu lidských práv Baroš rozebírá strukturu práv, členění práv do generací a některé problémy dogmatiky práv, jako je testování jejich omezení testem proporcionality a dalšími metodologickými nástroji nebo aplikace lidských práv v horizontálních vztazích. Autor členění práv do generací dává význam i z hlediska odlišného zacházení s těmito právy při jejich omezování.[33] To se mi zdá, přinejmenším v kontextu českého ústavního práva a judikatury Ústavního soudu, na niž odkazuje i autor, jako sporné. Pro omezování práv se mi jeví jako důležitější formulace jednotlivých limitačních klauzulí, a především skupinová limitační klauzule v čl. 41 Listiny základních práv a svobod. Přikláním se tedy k Bartoňovu názoru, že členění práv do generací už ztratilo svůj praktický význam a nadále má primárně didaktickou hodnotu.[34]

Strukturu kapitoly o lidských právech následně autor replikuje, aby pojednal o genealogii a architektuře konceptu lidské důstojnosti. Z hlediska cíle publikace by se mi však zdálo vhodnější, kdyby autor tento výklad vtělil do pojednání o genealogii a architektuře lidských práv, neboť takto se výklad v něčem opakuje a v něčem se doplňují zajímavé informace, které mohly vhodně doplnit pojednání o základních právech.

Autor vychází ze svých dříve publikovaných prací.[35] Přesto kniha není pouhou koláží existujících textů. Autor je dále rozpracoval a doplnil o novější literaturu a kniha jako celek představuje koherentní dílo. Zároveň se mi však zdá, že někdy obsahuje kniha i určité „meandry" tvořené pasážemi, které slouží cíli práce pouze zprostředkovaně a kdyby je autor již neměl promyšlené a napsané z dřívějška, patrně by je do knihy nevložil.

Text je psán čtivě a prakticky bez chyb či překlepů. Slabinou pro čtenáře může být to, že autor ne vždy respektuje zvolenou strukturu knihy a o určitém fenoménu leckdy pojednává nejen v subkapitole mu věnované a po něm pojmenované, ale i v pasážích před a za touto subkapitolou. Tomu, kdo nečte celou knihu od začátku do konce či se snaží určitou myšlenku zpětně dohledat, tak může leccos uniknout.

Význam knihy spočívá jednak v aktualizaci metody sociologie právních konceptů, a především pak v podrobném zpracování genealogie a architektury pojmů konstitucionalismu a lidských práv. Autor má vynikající přehled v oboru politické a morální filosofie a předkládanou knihou tento obsáhlý korpus literatury[36] zpřístupňuje tuzemské ústavní teorii.

Jistou skepsi mám vůči autorovu záměru propojit téma s praxí českého Ústavního soudu. Nezpochybňuji autorovo tvrzení, že klíčové otázky, které v práci zodpovídá, ho napadly právě při působení v roli asistenta soudkyně Elišky Wagnerové.[37] Jen se

---

[32] Tamtéž.

[33] Tamtéž, s. 133–134.

[34] BARTOŇ, M. a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 46.

[35] Podrobný přehled, které texty a v jakých subkapitolách autor použil, obsahuje závěrečné poděkování. BAROŠ, *c. d.*, s. 183–184.

[36] Je třeba ocenit, že vedle anglickojazyčné produkce autor pracuje i s díly v němčině, francouzštině a italštině.

[37] BAROŠ, *c. d.*, s. 175.

mi (jako někomu, kdo sdílí autorovu „obojživelnou“ profesní dráhu asistenta soudkyně Ústavního soudu a akademika) zdá, že při běžném fungování ústavního soudnictví mimo formativní období první (a částečně též druhé) generace soudců a soudkyň pro řešení autorem nastíněných témat není příliš prostoru.

Ukazují to rozhovory se soudkyněmi a soudci třetí generace, v nichž byli tázáni mimo jiné na své vnímání poslání Ústavního soudu a své role v něm,[38] ale i podoba odůvodnění soudních rozhodnutí. Vyhnánkův výzkum ukázal, že Ústavní soud cituje politické filosofy velmi selektivně a odkazuje na pestrou škálu autorů, kteří zastávali leckdy protichůdná stanoviska.[39] Nezdá se tedy, že by se Ústavní soud hlásil ke konkrétnímu směru politické či morální filosofie ani že by aktivně vstupoval do akademického diskursu těchto disciplín. Podle Vyhnánka citace filosofů či právních teoretiků v judikatuře Ústavního soudu slouží zpravidla pouze k potvrzení vlastního názoru.[40]

Uvedené však v mých očích nesnižuje hodnotu knihy. Úsilí dobrat se významu pojmů konstitucionalismu a lidských práv v hloubce jejich historie a šířce současné práce s těmito pojmy má hodnotu samo o sobě.

Ing. Mgr. Jaroslav Benák, Ph.D.
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
jaroslav.benak@law.muni.cz
ORCID: 0000-0002-6981-7954
Scopus ID: 57213836946

DOI: 10.14712/23366478.2026.126

[38] SMEKAL, H. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 182.

[39] VYHNÁNEK, L. Judikatura v ústavním právu. In: BOBEK, M. – KÜHN, Z. (eds.). *Judikatura a právní argumentace*. Praha: Auditorium, 2024, s. 446.

[40] Tamtéž.